

משמעת: עקביות, תקיפות ורגיעה

שיעור שלישי בסדרה על משמעת בחינוך ילדים - עונש, פרס, איום, ובניית הרגל שלב
אחר שלב

מאת: הרב יחיאל יעקובזון

תוכן העניינים

הקדמה - למה עונש וצעקות זה חולשה

פרק א - נקודת הבחירה

שלושה ימי רעב

פרק ב - פרס ומשכורת

הרכבת החשמלית - הגלידה והשיעורי בית

פרק ג - הנשק שמזיק יותר משהוא מועיל

קרובת המשפחה והמשטרה - להודיע לאויב מה הנשק

פרק ד - מהקל אל הכבד

תשובות הרשב"א למשניות

פרק ה - המנהל הצעיר וילדי הפלילים, חלק א

פרק ו - המנהל הצעיר וילדי הפלילים, חלק ב

פרק ז - קניין הנפש, וסיכום

הרמב"ם והנפש שצריכה להיקנות

למה עונש וצעקות זה חולשה

בפרק זה: תזכורת קצרה מהשיעור הקודם - למה הפעלת כוח, גם כשהיא "מצליחה" ברגע, פוגעת בטווח הרחוק בכל תפיסת המשמעת של הילד.

בפעם הקודמת דיברנו על כך שעונשים, צעקות, הפעלת כוח - זה לא משמעת. הנימוק הראשון: מבחינה פרקטית, מבחינת התועלת, גם אם אני מצליח באמצעות עונש או גערה לכפות על הילד התנהגות מסוימת - בשפת המלחמות אומרים: אולי ניצחתי את הקרב, אבל התחלתי להפסיד את המערכה. הרווחתי את הפרט, אבל בטווח הרחוק, ברגע שהילד מרגיש שיש לי חולשה - קבלת המשמעת שלו נהיית פגומה, לקויה, מתקלקלת.

הנימוק העמוק יותר: זו פגיעה בכל תפיסת המשמעת. משמעת היא תפיסת עולם - יש סמכות, יש מסגרת, יש כללי התנהגות, העולם הוא לא הפקר. אני מצפה להוביל את הילד למצב שהוא שומע בגלל שיש סמכות, לא בגלל כוחות אחרים. כל שאלת החינוך היא: מה יהיה בטווח הרחוק, כשלא יהיה מי שירביץ לו, לא יהיה מי שיצעק עליו, לא יהיה מי שיעניש אותו? אני רוצה לגדל ילד עם משמעת עצמית. כמה שאני אצעק עליו יותר ואעניש אותו יותר - כך יהיה לו פחות משמעת עצמית, כי אני מרגיל אותו לעולם שבו "אם קופים עליך אתה צריך לשמוע", לא לעולם של חוקים וכללים.

לפעמים אין ברירה - כשהכל מתפרק וההפקרות חוגגת, צריך להחזיר את הדברים לתלם, אז מפעילים כוח. אבל צריך לזכור: הפעלת הכוח בעצמה קלקול - כמו "סותר על מנת לבנות" בהלכות שבת. אחרי שהחזרתי את הילד לתלם, אני חייב להרגיל אותו למשמעת בסגנון היחיד בעולם שמקנה הרגלי משמעת אמיתיים: **עקביות, תקיפות ורגיעה**. רק סגנון רגוע, החלטי ותקיף מעניק משמעת, ונותן לילד את הכלים להיבנות כאדם מוצלח.

נקודת הבחירה: מתי בכלל מגיע עונש

📖 בפרק זה: יסוד חשוב מתורת הרב דסלר - "נקודת הבחירה". עונש שייך רק כשילד פורץ את מסגרת הבחירה שלו, לא כתגובה לכל דבר שלא בסדר. וטעות נפוצה שגרמה, בשם הגר"א, ליצירת שקרנים מקצועיים.

הציבור מכיר את המושג "נקודת הבחירה" בשם הרב דסלר. העיקרון: לכל אדם יש אזור, תחום, שבו הוא באמת מתמודד יום-יום - עם נפילות, עם עליות. לכל אחד מאיתנו יש עבירות שבכלל לא עולות על דעתו, אין לו אפילו יצר הרע לזה. זה נקרא "מתחת לנקודת הבחירה" שלו.

שלושה ימים בלי אוכל

אם מישהו לא אוכל שלושה ימים - זה מאוד קשה, אתה מריח אוכל ומתעלף. ופתאום מביאים לו צלחת אוכל מהבילה, בדיוק לפי הטעם שלו, וכל הדקדוקים שיש לו בענייני אכילה - והוא כבר עומד לטרוף אותה - ואומרים לו שזה בשר חזיר. הוא יצטרך לעמוד בניסיון לא לאכול. רוב הסיכוי שהוא גם יפלוט את מה שבפיו. זה כל כך רחוק מאיתנו שבכלל לא עולה על דעתנו - זה מתחת לנקודת הבחירה.

מצד שני, יש דברים שנמצאים "מעל נקודת הבחירה" - כמו כוונות מסוימות בתפילה שמי שלא מוסיף אותן, זה בכלל לא מעיק עליו. נקודת הבחירה עצמה, אלה הדברים שאיתם אנחנו מתמודדים יום-יום, עם נפילות ועליות, ובכל זאת מחזיקים מעמד ברמה מסוימת.

כשילד פורץ את מסגרת הבחירה שלו - עושה משהו יוצא דופן, פריצה של המסגרת - אז מגיע מקום לעונש. וזה צריך לקרות **מעט פעמים, בכוונה** - לא הרבה פעמים שלא בכוונה. כי כשילד פרץ את מסגרת הבחירה שלו, יש מקום לפעולה דרסטית וחזקה שתחזיר אותו ישר למסגרת. זה לא צריך לחנך אותו, לא צריך להרגיל אותו - רק לסגור חזרה את הפרצה שנוצרה.

כשמכים על שקר, מגדלים שקרן

ראיתי הורים שחיסלו את הילדים שלהם בשם הגאון מוילנה. כתוב באיגרת הגר"א שאמר לאשתו להכות את הילדים על דבר שקר. גם השל"ה הקדוש מספר על חכם ספרדי בארץ ישראל שרצה כך. אז יש הורים שמצאו שיטה: כל פעם שהילד משקר, מכים אותו מכות נאמנות, כי כך כתוב בגר"א. הם שכחו שהגר"א לא שלח עליהם את האיגרת - היא נכתבה בהקשר אחר לגמרי, לדור אחר.

זכיתי בדור הזה להתעסק עם "גדולי השקרנים" שבדור - כאלה שהפכו את השקר מסתם תחביב לאומנות מקצוענית. חלק גדול מהם הגיעו לאן שהגיעו בזכות זה שההורים שלהם לקחו את עניין השקר והפכו אותו למושא מרכזי בחינוך. התפיסה שלנו היום היא שלילית: תשאל בן אדם איך מחנכים להיות דובר אמת - אף אחד לא יענה. יגידו לך: "תופסים אותו כשהוא משקר ומרביצים לו." זו הטכניקה הכי טובה לגדל שקרן.

אם היינו חיים בדור שבו שקר רחוק מההוויה שלנו, זה היה אפשרי. אבל היום השקר הפך למקצוע מכובד - כל פרסומת היא שקר, וזה תפיסת העולם היומיומית של הילד. אין ילד נורמלי בדור הזה ששאלת השקר היא מתחת לנקודת הבחירה שלו. ממילא, אם אתה מכה אותו על זה, אתה לא מגמור את הבעיה בבת אחת - זו לא התנהגות שאפשר לעקור בבת אחת. אז אתה מרביץ לו כל יום, וכל מה שקורה זה שהוא מתרגל למכות, ומערכת היחסים ביניכם נהיית מריר. במלחמה היום-יומית הזו - עונש מיועד תמיד למתחת למסגרת, ולא שייך שם בכלל. אולי תזכורת, בלי כעס ובלי משהו דרסטי.

פרס ומשכורת: איך לא להרוס עם טובה

📖 בפרק זה: פרס הוא כלי טוב - אבל רק כשהוא לא נמצא בתוך "מסגרת המשמעת". שני משלים שממחישים איפה עובר הגבול: הרכבת החשמלית, והגלידה מול שיעורי הבית.

כל אחד מאיתנו קובע לפי הצרכים של הילד מה "תחום המשמעת" בבית. לתחום הזה לא נותנים פרסים. הרב דסלר היה נוהג לומר: המושג של עונש ופרס בחינוך הוא בשביל מה שנמצא מחוץ למסגרת, ולא בתוך המסגרת. פרס זה כשאני רוצה לקדם את הילד למעלה מהמסגרת - "לפתות" אותו, אם תרצו, לעוד קצת. אבל על המסגרת עצמה, על מה שהוא בכלל חייב לעשות - שם אסור שיופיע פרס, בדיוק כמו שאסור שיופיע עונש שלא במקרה של פריצת מסגרת.

הרכבת החשמלית

נגיד שהילד שלך חזר מהחדר, ואתה בדיוק עברת ליד החנות וראית רכבת חשמלית, כזו שלא הייתה לך בילדותך. אתה רוצה לקנות לו, וגם להסביר לו איך זה פועל. מה עושים? הופכים את זה למבצע: "אם תחזור שלושה ימים מהחדר, לא תשבור חלון, לא תתחצף לרבי - תקבל רכבת". הוא יעשה את זה. ואחרי שנתת לו את הרכבת, עכשיו מותר לו לחזור לשבור חלון ולהתחצף, כי - "עכשיו הוא לא מקבל משכורת".

כשאתה נותן פרס, אתה מסביר לילד, גם אם אתה לא אומר את זה בפירוש, שההתנהגות הזאת היא לא התנהגות טבעית - אתה מבקש ממנו משהו יוצא דופן, ונותן לו תשלום. הפרס אסור שיינתן במסגרת מה שהחלטת שזה משמעת.

הגלידה והשיעורי בית

נגיד שהחלטנו בבית שהילד מכין שיעורי בית - זו חובתו. היום הוא לא רוצה. אם אני אומר: "אם תכין שיעורי בית תקבל גלידה" - זו הפיכת חובה למשכורת. אבל אני יכול לעזור לו בעקיפין: "שיעורי בית אתה צריך להכין כי זו חובתך. לא רוצה - זה חייב להיות ברור. אבל בערב, כדאי לך לגמור את זה, כי יש גלידה" - בלי לקשור בפירוש בין השניים. לא פרסים ולא עונשים על עצם החובה - אפשר למצוא טכניקות עוקפות שעוזרות, בלי ליצור את הרושם שהוא מקבל תשלום.

שום דבר שגיאה חד-פעמית, וגם עשר פעמים, לא מזיק - זה עניין של רמת העיקרון. הבעיה מתחילה כשאתה מרגיל את הילד שהוא צריך פרס בשביל כל דבר בתוך המסגרת: קודם כל יהיה לו קשה יותר, כי כדאי לו שיהיה קשה, ואז יגיע פרס - ואם תפסיק לתת פרס, הוא לא יעשה את זה יותר. זו לא שאלה אם "לתת או לא לתת" - זו שאלה של הבנת התוכן: האם אתה גורם לו את ההרגשה שהוא מקבל תשלום על מה שהוא חייב לעשות בין כה וכה.

איומים: הנשק שמזיק יותר משהוא מועיל

בפרק זה: החוק המוזר של האיומים - ככל שהם "גדולים" יותר, כך פחות סיכוי שיעבדו. ולמה, מבחינה הלכתית ומעשית כאחד, עדיף להימנע מהם לגמרי.

זה הטכניקה שהכי "עובדת" בעיני הורים, וזה גם החלק הכי הרסני במשמעת, וגם הכי קשה לוותר עליו, כי כולם התרגלו אליו: האיומים.

החוק הפשוט ביותר בענייני איומים הוא כמין "שוויון הפוך": ככל שיותר חשוב לך להעליץ - להשפיע - על הילד באמצעות איום, כך קטן הסיכוי שתצלח. אתה אומר: "אם לא תשמע, תחטוף סטירה." לא עבד - "תחטוף שתי סטירות." לא עבד - "אני לא יודע מה אני אעשה לך." רוב הילדים יודעים שרוב האיומים לא מתממשים. למה? כי אתה מאיים בגלל שאין לך כוח לכפות, אין לך עצבים, אתה רוצה לברוח מהבעיה. אז אם הוא לא שמע בקולך - חזרת בדיוק למצב שבו אין לך כוח. הילד לומד את זה מהר מאוד.

"וקראת למשטרה?"

קרובת משפחה סיפרה על בעיה עם ילדה שלה: אמרה לילד לא לפתוח ארון מסוים, "אם תפתח אני אקרא למשטרה" - והוא פתח. שאלתי אותה: "וקראת למשטרה?" אמרה: "מה פתאום." אז הבעיה איפה נמצאת? הילד שלך יודע שלא תקראי למשטרה. אם הוא באמת חושב שתקראי - זה כבר דורש טיפול בך ובו, אבל מסוג אחר לגמרי.

גם מבחינה פרקטית - למה, סליחה על הביטוי הציני, להודיע לאויב מה כלי הנשק שלך לפני הקרב? אם אתה חושב שצריך לכפות עליו משהו, באמצעות תגובה - נקרא לזה עונש לא דרסטי, יומיומי - תגיד לו: "תכין שיעורי בית." הוא לא עושה. עכשיו תגיד לו מה העונש - לא יותר טוב אם תעשה ככה? אתה יכול להשתמש באמצעים הרבה פחות דרסטיים והרבה יותר אפקטיביים, באווירה נעימה יותר. וכשאתה מודיע מראש לילד "אם לא תעשה את זה, לא תקבל שוקולד" - מי צריך את השוקולד שלך בכלל? הוא ילמד לשכנע את עצמו שלא אכפת לו. הפחד שלא יודע מה יבוא הוא הרבה יותר גדול.

קושיה מוכרת: הרי כלל הוא ש"אין עונשין אלא אם כן מזהירים" - אז איך אפשר להעניש בלי אזהרה מוקדמת?

תשובה: פשט הגמרא מדבר על עדות ובית דין, שלא לומדים עונש מהיקש בלי אזהרה קודמת - זה עניין הלכתי אחר לגמרי מדין חינוך. גם אם לא רוצים להתווכח עם שיטות הלכתיות מיוחדות, המסקנה המעשית פשוטה: אפשר להודיע פעם אחת בשנה, למשל בערב ראש השנה - "מעכשיו אני מזהיר אותך שכל פעם שלא תשמע בקולי, אתה עלול לקבל עונש" - ומעכשיו כל השנה השטח פתוח. זה הרבה יותר אפקטיבי מלהזהיר בכל פעם מחדש.

הסיבה האמיתית שאיומים מסוכנים היא לא רק שהם לא עובדים - זה שהם שטיפת מוח. כשאתה אומר "אם לא תשמע בקולי" - מה זה בכלל "אם"? אם נולד ילד שכל התשוקה שלו היא לשמוע בקולך, ואתה אומר לו כל פעם "אם לא תשמע בקולי" - תוך שנה אתה הופך אותו למרדן, כי אתה שוטף לו את המוח שזה טבעי לא לשמוע בקולך. אתה מכניס לו רעיון שאולי לא היה שם בכלל, ונותן לו לגיטימציה. הוראת המשמעת הנכונה היא דרישה חד-משמעית, בלי פרס, בלי עונש, עם תקיפות ורגיעה: "תקום ותעשה. בבקשה תיכנס, תלך, תשב" - בלי "אם".

מהקל אל הכבד: איך בונים משמעת בהדרגה

📖 בפרק זה: מה עושים כשהילד כבר לא ממושמע? הפתרון: לא לדרוש יותר, אלא לרדת לרמה שבה הוא כן שומע, ומשם לבנות מחדש. משל מצחיק ממלמד שרוצה ללמד "תשובות הרשב"א" לילד שמתקשה במשניות.

יש רק דרך אחת לפתוח את הבעיה של ילד לא ממושמע, וזו הברקה שאף אחד לא עושה בפועל: אם ילד לא ממושמע, הפתרון הוא להרגיל אותו להיות ממושמע - ברמה שהוא כן יכול לעמוד בה.

תשובות הרשב"א לילד שלא מבין משנה

תראו לכם ילד שיש לו בעיה בחדר, לא מצליח להסתדר עם לימוד משנה. בא איזה רבי חדש, עם תפיסה חדשה, עם רעיונות מקוריים: "יש לי רעיון - בואו נקדם אותו, נלמד אותו תשובות הרשב"א על משניות, כי כל מי שלומד תשובות הרשב"א, הוא כבר יודע משניות ממילא." מה אתם אומרים על ה"הברק" הזה? זה מגוחך, נכון? אבל זה בדיוק מה שקורה בפועל בענייני משמעת - לא בבתי הספר, לא בחדרים, לא בבתיים, בכל תחומי החיים - חוץ מהנושא הזה.

אין לכם ילד נורמלי שאין רמה שהוא כן שומע. השאלה היא ברמה שהוא לא שומע - ומה עושים? דורשים ממנו יותר ויותר ויותר. השכל הפשוט אומר: רד למטה, לרמה שהוא כן שומע, תחזק משם, תאמן אותה, ותתקדם.

זה בשבילי היה אחד הדברים שגרמו לי להשתאות - לראות שדבר כל כך פשוט לא מיושם. אתה לוקח את אותם דברים שהוא שומע בקלות, שהוא אפילו לא שם לב שהוא שומע אותם, ומגביר את הכמות. ברמה כזאת - "תזכור בבקשה את הדלת", "תביא בבקשה את המספריים", "תשים את הספר במקום" - לא פי עשרים ביום אחד, אלא פי שניים במשך חודשיים. תקבע לעצמך מראש, ואחר כך תוסיף רמה קצת יותר קשה, וקצת יותר קשה - רמה שהיא נגד רצונו של הילד, שאתה מצפה שהוא יעשה יותר.

מבטיח: אם תעשה בדיוק את זה, בחצי שנה עד שמונה חודשים, פתרת את הבעיה - זה מקסימום. תנאי אחד: שלא מדובר בבעיה אובייקטיבית, ושהדרישות סבירות - לפי מה שאדם אובייקטיבי, שמכיר את הגיל, יגיד שהוא נורמלי. אם כך, זה חייב לעבוד. זה כל הסוד: היגיון פשוט, שכל ישר.

המנהל הצעיר וילדי הפלילים - חלק א

📖 בפרק זה: סיפור מרכזי ומפורט - איך בחור ישיבה צעיר קיבל את הנהלת מוסד סגור לנוער עברייני, סירב לעצת קודמו "לשחד את הבוס בכלא", והחליט לעמוד מול הבחור החזק ביותר שם - עד לעימות המכריע בטיול לבריכה.

אספר סיפור אישי שממחיש את כל העיקרון. קיבלתי פעם את ניהולו של מוסד סגור לנוער, במקום מסוים בדרום הארץ. לא בגלל שהתרשמו מההבנה הפדגוגית שלי - מסיבות שוליות: המנהל הקודם נפל מקומה שנייה, שבר רגל, ודווקא היה מבסוט - קיבל פיצויים ופנסיה מוקדמת. הייתי היחיד שהיה רווק וצעיר ומוכן לגור במקום. אני חושב שגם בגלל שלפי המידות שלי חשבו שאותי לא יזרקו מקומה שנייה - אבל זה לא אמרו לי בפירוש.

הלכתי למנהל הקודם, ששכב בבית חולים, לקבל ממנו הדרכה. "דבר ראשון" הוא אמר, "תדע לך שההנהגה האמיתית של המוסד נמצאת בידיו של בחור מסוים. הוא מנהל את העסק. כל מה שאתה רוצה להנחיל, אתה צריך לתאם איתו. אתה צריך 'לצפר' אותו - לתת לו טוב, ואז זה יעבוד."

אמרתי: "זה לא חינוכי." הוא צחק: "אתה באמת נמצא באינקובטור. כל בית סוהר - מי מנהל אותו? העברייין הכי חזק. אם מתואמים איתו, הכל הולך. לא מתואמים - שום דבר לא זז. אתה בתור מנהל חותם כלפי חוץ, אבל בשטח הוא בעל הבית."

אמרתי לו שאני לא מוכן לעשות את זה, שאני רוצה לעשות את זה כמו שצריך - "לכתחילה" - כעבודת ה' שלי, ושאם לא, אני מעדיף לחפש עבודה אחרת לגמרי. הוא הבין למה אני מתכוון, ורק אמר: "בסדר, כמו שצריך - תעשה כמו שצריך."

"אני לא הולך לבריכה, אתה תלך"

המנהל הקודם סיפר לי על אותו בחור, "אלוף העולם" באי-קבלת מסגרת. פעם ניסו "להשתלט" עליו: היה נהוג שפעם בשבוע נוסעים לבריכה בצוהר ברמלה. יום אחד החליטו: אם הוא לא ישמע, לא ילך לבריכה. הוא אמר: "אני לא הולך לבריכה - אתה תלך. מי אתה שתגיד לי מה לעשות?" הגיעו המשאיות, כל החבר'ה עלו, ושלושה מדריכים תפסו אותו בכוח, בקושי הצליחו להעלות אותו למשאית. המשאית נסעה, השער החשמלי נפתח - ואז, כשכבר יצאו, שחררו אותו לרגע. הוא ברח, רץ עשרות מטרים, טיפס על סולם, ונסע ארבעים קילומטר בטרמפים - אבל לבריכה נכנס, ואף מדריך לא נכנס איתו, "כי אם אתה נכנס, אני מטביע אותך".

המנהל הקודם אמר לי: "זה גבר כלבבי - בחור שנלחם, גם כשעושה עבירות, אל תבזזה בעוצמה שלו. יש לו אופי, יש לו אישיות. אם אכוון את זה לכיוון הנכון, אני זוכה לראות בן אדם".

הייתי צעיר, היה לי יותר כוח. אמרתי לעצמי: "זה גבר כלבבי. אני הולך עליו - או שאני משתלט, או שאני עוזב את העבודה." הלכתי להתייעץ עם ראש הישיבה זצ"ל, שאמר לי את האמת הפשוטה: "מה הבעיה - תתחיל מלמטה".

"לא יהיה כאן אחד שיהיה לו אמרות פה"

בשבוע השני שלי כמנהל, נעמדתי בחדר האוכל. אמרתי: "כולם, זה טבעי שיש מנהל חדש, מנסים לבדוק אותו, להעמיד אותו במבחן - יש בינינו עמוד סמוי, אני מקבל את זה, תנסו אותי. אבל בנושא שאני עומד לדבר עליו עכשיו - אני מזהיר אתכם: לא יהיה כאן אחד שיהיה לו 'אמרות פה'. כולכם, בלי יוצא מהכלל, תעשו מה שאני אומר. מי שלא - ישלם את המחיר." והסתכלתי בעיניים לאותו בחור, "מלך העולם" שלהם.

המדריכים - כולם מבוגרים ממני, אקדמאים - עשו לי פרצופים, "מה אתה הולך לעשות עכשיו? המוסד יסגר." לא שיתפתי אותם. הודעתי: "מיד אחרי סיום האוכל, כולם ניגשים לחדרים, לוקחים שקיות, ניגשים למגרש החנייה - יש משאיות, אנחנו נוסעים לברכה, אחד לא יישאר כאן. מי שלא ירצה להיכנס לברכה - לא אכפה עליו, אבל אף אחד לא יישאר כאן."

שאלתי בקול: "מי שרוצה, שינסה." הבחור הביט בי, פניו התנפחו, אדמו. כל שאר הבחורים - "השפוטים" שלו - הביטו עליו בהערצה שקטה, מחכים שיילמד אותי לקח. הודעתי במגפון בחדר האוכל, לפני כולם, שאף אחד לא יישאר. הוא שאל: "מה אני אעשה?" (כלי לומר את זה בפירוש, רק מבטים). פתאום, בקצת אינטליגנציה שנשארה לו, הוא אמר: "אני לא רוצה." נשמתי עמוק, העמדתי פני רצינות קודרת, אמרתי: "אם אתה לא רוצה - אתה, בתור עונש, תישאר כאן." הוא היה בהלם, לא ידע מה להגיד.

עשר דקות אחר כך הגיעו המדריכים אחד אחרי השני, בהלם: "אתה יודע מה קרה? הוא עומד על כיסא, נותן הרצאה על הבעיות הפסיכולוגיות שלו, של ההורים שלו, של המורים שלו - כן, כן, זה עליך." אמרתי: "זו ההצלחה הכי גדולה שיכולתי לחשוב עליה." "אתה לא הבנת - הוא מדבר עליך, מאחורי הגב!" עניתי: "אתם לא מבינים: עד עכשיו הוא היה 'גבר', מנהל. הצורה הזאת - שילד מדבר מאחורי הגב - זה תמיד המצב שבו ילד **חלש** מול הגדול. ברגע שהוא מדבר מאחורי הגב, הוא בעצם שוטף לעצמו את המוח שהוא נכשל בהתמודדות הישירה. וכמה שהוא מדבר יותר - גם לעצמו וגם לאחרים - כך הוא מחדיר את זה יותר ללב שלו."

המנהל הצעיר וילדי הפלילים - חלק ב

📖 בפרק זה: המשך הסיפור - ארבע פעמים חוזר התרגיל בבריכה, עד שהבחור נשבר בכבוד. סיפור נוסף מכפר נוער. ואיך, בהדרגה, על פני חודשים, נבנתה משמעת אמיתית - עד להוראה הפשוטה ביותר: "תביא בבקשה את הלחם."

הלכתי לחלק העולים למשאיות - כולם כבר על המשאיות. הוא חיכה למטה, לרגע האחרון, אולי אני אפחד. הגעתי עם מגפון, כאילו רק לארגן את העניינים - אבל למעשה כדי שלא אצטרך לצרוח. שתי משאיות, בני באמצע, והילדים כמו קופים בכלוב, מציצים. אמרתי לו: "המשאיות נוסעות. אם אתה לא רוצה לעלות - כבר הודעתי לך - אתה תישאר כאן, כעונש." הוא ענה מילה לא יפה. סימנתי למשאיות. הוא לא רצה להפסיד את הבריכה, אמר: "אני עולה - בגלל שאני רוצה, לא בגלל שאתה אמרת."

לא הסתפקתי בזה. הרמתי את המגפון: "תלמידים, שימו לב למה שנאמר כאן." הוא, ממדרגה אחת על המשאית, אמר: "אתה לא הבנת - אני עולה כי אני רוצה, לא בגלל שאתה אמרת." אמרתי במגפון, לפני כולם: "אני שמח שאתה עולה מתוך רצון - זה בדיוק מה שאני רוצה, שתעשה דברים מתוך רצון פנימי, לא רק כי אמרו לך." הרים ידיים למעלה, בתחינה כלפי שמים.

ארבע פעמים חזרתי על התרגיל הזה. כל פעם, כל הילדים זכו לפי כמות זמן כפולה בבריכה בזכות "ההשהיה" - לא ידעו למה, אבל בפעם הרביעית ראיתי אותו מיואש. אמרתי לעצמי: אפשר לעלות דרגה.

כפר נוער: השיעור החופשי

נכנסתי פעם לבית ספר, כפר נוער עם פנימייה, שבו מורה אחד לא הגיע ליום שיעורים. אמרתי לתלמידים: "מורה לא יכול להגיע, אני מבקש שתצאו מהכיתה, תנשמו אוויר, תשחקו כדורסל, כדורגל - לא אכפת לי מה, אני לא מסכים שמישהו יישאר כאן, גם אם יש לו שיעורי בית להשלים. אני מבקש שכולכם תצאו למשחק." ברור, לא מבקש - דורש. תוך ארבעה חודשים, בהדרגה, מרמת דרישות קלה לרמת דרישות מתקדמת, התקדמתי.

"תביא בבקשה את הלחם"

חזרה לבחור: מכאן התחלתי לדרוש דרישות יותר קלות. הוא אהב מאוד לאכול מעדן מסוים שהיה מוגש בשבתות. ישבתי לצידו בשולחן. לקחתי את המנה שלו ואמרתי: "אתה תאכל את זה, אני שמח שאתה רוצה לשמוע בקולי, אבל אתה תאכל את זה." כך הרגלתי אותו, במשך כמעט שלושה חודשים - מאות הוראות "לעשות את מה שהוא רוצה לעשות" - עד שהגעתי לשלב שביקשתי, כשישבתי בשולחן: "תביא בבקשה את הלחם." זה כבר לא היה לצרכיו, והוא בכלל לא שם לב. חצי שנה קודם - "מי אתה בכלל" - ועכשיו: "תביא בבקשה את הסכין."

אם זה היה סיפור רגיל, הייתי צריך לסיים "והם חיו באושר". אבל המוסד נסגר חצי שנה אחר כך, כי "הצלחנו יותר מדי" - קיבלנו שני פרסים על הצלחה מסחררת בשיקום נוער, הצלחנו להעביר שישים אחוז מהילדים למסגרות ישיבתיות - ואז, פשוט, כי "מה, עבריינים, דוסיים, השתגעתם?" - סגרו את המוסד. לא הצלחתי לעקוב אחריו אחר כך.

העיקרון: משמעת זה למידה. אתה צריך להרגיל את הילד לרעיון שהוא שומע בקולך. יש רמה שהוא לא שומע בקולך - ונדמה לך שזה לא סביר, לגיל, לרמתו, לבית שלך. ברוב המקרים הבעיה היא שאתה דורש שהילד יפתור בבת אחת את כל בעיות הקיום שלך, ומפיל עליו את כל עול הבית. אבל אם, לפי הצרכים האמיתיים שלו, הוא לא עומד במינימום סביר של דרישות, וזו לא בעיה אובייקטיבית - תתחיל ללמד אותו, בהדרגה, ולא בבת אחת.

קניין הנפש, וסיכום

📖 בפרק זה: הרמב"ם על תדמית עצמית, וההסבר העמוק ביותר למה משמעת בכלל עובדת - "קניין הנפש בפני הדעת". וסיום: יסוד החינוך הוא חסד.

מה קובע את הנורמה של אדם? התמונה שלו על עצמו - מה שקוראים "תדמית עצמית". כפי שכתב הרמב"ם:

"אל תהי רשע בפני עצמך... כשיחשוב אדם עצמו חסר ופחות, לא יגדל בעיניו חיסרון שיעשהו."

רמב"ם, פירוש המשנה, אבות ב, יג

כל אדם שרוצה להשיג מטרה כלשהי בחיים - אפילו בעולם הזה בלבד - שואף להגיע למצב שבו "הנפש שלו תיקנה בפני הדעת": שינהג לפי הדעת וההבנה, לא לפי אימפולסים ויצרים. אבל הדרך היחידה שהנפש מתרגלת להיקנות באופן עקבי בפני הדעת, היא כשהיא נכנעת, קודם, בפני מישהו מבחוץ - מורה, רב. לא כי הוא "צודק" יותר ממך, אלא כי אתה צריך להתרגל להיקנות. וכך גם הילד: כשהוא נכנע בפני ההורה, בסגנון של תקיפות ורגיעה, הוא בונה בתוכו את אותה תשתית - לא לפעול סתם לפי אימפולסים.

מי האדם באמת

לא המעשים המגדירים את האדם, אלא האדם מגדיר את המעשים. מי האדם - זה היום-יום שלו, הנורמה שלו, לא המקרים היוצאי דופן.

מה זה עושה לחינוך

כל מה שאתה משקיע כדי שהילד שלך יהיה "יוצא דופן" בפרט מסוים, זה בעצם עיוות של קומת האדם. הוא צריך לגדול כולו - לא רק "אוזן" אחת.

לבסוף, כמו שכתב הרמח"ל: כל היסוד של החינוך הוא חסד - כמו אברהם אבינו, שהיה "רודף חסד". כשאתה עוסק בחינוך, המבט צריך להיות מבט של חסד, נתינה, הענקה - לא "דין" שמוצא רק חסרונות. גם משמעת, כשהיא ניתנת נכון, היא חסד: אתה מעניק לילד כלי, נותן לו את היכולת להתמודד ולהצליח.

מקורות ומראי מקומות

1. רמב"ם, פירוש המשנה, מסכת אבות ב, יג - "אל תהי רשע בפני עצמך".
2. הרב אליהו דסלר - יסוד "נקודת הבחירה" (מכתב מאליהו).
3. איגרת הגר"א לביתו - בעניין החינוך לאמת, כפי שהובנה בטעות בציבור.
4. של"ה הקדוש - מעשה בחכם ספרדי.
5. רמח"ל - יסוד החסד בעבודת אברהם אבינו.

נכתב ונערך על ידי:

הרב יהודה טאוב

קרית אתא

ליצירת קשר: 0527139520 📞

שיעורים נוספים של הרב 🎧

ניתן לשמוע עוד שיעורים נפלאים:

קול הלשון - קול תודה: 03-6171190 📻

באתר: www.kol-toda.co.il (https://www.kol-toda.co.il/) 🌐